

*До разової спеціалізованої вченої ради по захисту
дисертації на здобуття ступеня доктора філософії у
Дніпровському національному університеті імені
Олеся Гончара
49045, м. Дніпро, просп. Науки, 72*

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертацію доктора філософії за спеціальністю 054 – Соціологія
Балійчука Владислава Анатолійовича
«Феномен солідаризму: проактивні стратегії і практики в контексті
українського суспільства»,
рецензента, кандидата соціологічних наук, доцента,
доцента кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Гудзенко Олесі Зеновіївни**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота Балійчука Владислава Анатолійовича присвячена соціологічному дослідженню феномену солідаризму в умовах суспільних трансформацій, цифровізації соціальних відносин і посилення мережевих форм взаємодії. Тема безперечно є актуальною як у науковому, так і в суспільно-практичному аспектах. У контексті пролонгованої російсько-української війни солідарність дедалі більше проявляється у практиках взаємопідтримки, самоорганізації та підтримання соціальної стабільності. Тривала воєнна реальність у поєднанні з розвитком цифрових технологій зумовлює формування нових мережево-гібридних механізмів соціальної згуртованості. Саме тому звернення до проблематики солідаризму в актуальних умовах сьогодення як предмета соціологічного аналізу є релевантним і науково виправданим. Незважаючи на зростання наукового інтересу до феномену солідарності, особливо в українському контексті (праці О. Балакіревої, Є. Головахи, М. Шульги, В. Степаненка, О. Резніка, О. Дейнеко та ін.), у вітчизняній соціологічній науці досі бракує цілісної концептуальної рамки для аналізу проактивних, мережевих і гібридних форм солідаризації з урахуванням специфіки цифрової

соціальності та воєнної реальності. Таку оптику соціологічного аналізу обґрунтовано окреслено автором у вступній частині дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки й рекомендації, що містяться у дисертації та виносяться на захист, є достатньо обґрунтованими. Вони спираються на широку джерельну базу та демонструють знайомство автора з актуальними теоретичними дискусіями в галузі соціології. Теоретичний інструментарій дисертації сформований на підставі класичної соціологічної традиції (О. Конт, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс) та сучасних підходів: акторно-мережевої теорії (Б. Латур, Дж. Ло), теорії мережевого суспільства (М. Кастельс), концепцій плинної сучасності (З. Бауман), мобільностей (Дж. Уррі), афективних спільнот і неотрайбалізму (М. Маффесолі), соціальної довіри та культурної травми (П. Штомпка). Зазначений теоретичний горизонт засвідчує концептуальну амбітність дослідження і прагнення вивести солідаризм із нормативно-ідеологічного вжитку до більш соціологічного аналізу.

Аналіз структури та змісту дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура роботи є логічно побудованою і відповідає меті та завданням дослідження.

Перший розділ «Евристичний потенціал соціологічних теорій в дослідженні солідаризму» здійснює соціологічну реконструкцію концептуального поля солідаризму. Автор прослідковує еволюцію поняття від класичних соціологічних теорій (Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, М. Вебер, Т. Парсонс) до сучасних реляційних і мережевих підходів. Особливо продуктивним є залучення акторно-мережевої теорії Б. Латура, яка дозволяє розглядати солідаризацію як результат взаємодії гетерогенних людських і нелюдських актантів. Підрозділ 1.3 містить методологічне обґрунтування дослідження, проте поєднання реляційної соціології, ANT та класичної

структурно-функціональної парадигми потребувало б більш чіткого обґрунтування методологічної сумісності цих підходів, адже вони базуються на принципово різних онтологічних передумовах.

Другий розділ «Агентність солідаризму в мережевій цифровій соціальності: механізми с(від)творення» є методологічно найбільш розробленою частиною дисертації. На матеріалі контент-аналізу повідомлень Telegram-каналів автор переконливо демонструє інфраструктурну роль цифрових платформ у відтворенні солідаризаційних практик. Продуктивним є висновок про те, що алгоритмічні режими видимості й логіка «економіки уваги» визначають не лише інтенсивність, а й характер колективної солідарності, перетворюючи індивідуальні реакції на колективні практики підтримки. Підрозділ 2.3, присвячений аналізу волонтерських практик із застосуванням методу глибинних інтерв'ю, є цікавою спробою розкрити мотиваційні механізми агентності.

Третій розділ «Гібридизація форм солідаризму у контексті актуальних реалій українського суспільства» представляє найбільший інтерес з погляду поєднання теорії та емпірики. На широкому матеріалі загальнонаціонального САТІ-опитування (N=1009, грудень 2025 р.) автор аналізує масовий характер горизонтальної мобілізації та підтверджує гібридну природу сучасного солідаризму, тобто поєднання онлайн-координації, офлайн-допомоги та домінування персоналізованих механізмів участі. Аналіз символічно-перформативних практик (підрозділ 3.2), зокрема кейсу «картонковий Майдан», є теоретично цікавим і демонструє взаємну легітимацію фізичної присутності та її медіатизованого відтворення. Разом з тим у розділі бракує детального методологічного обґрунтування САТІ-дослідження: відсутня інформація про регіональне покриття, виключення окупованих територій, похибку вибірки та процедури контролю якості даних.

Оцінка основних наукових результатів та їх новизни. Серед безперечно значущих наукових результатів дисертації слід відзначити: по-

перше, розробку аналітичної тривимірної моделі відтворення солідаризму, яка інтегрує інфраструктурний (цифрові платформи), агентнісний (проактивні стратегії й волонтерські практики) та символічно-комунікативний рівні. Ця модель є теоретично продуктивним інструментом, що дозволяє охопити різні виміри процесу солідаризації не як статичного стану, а як динамічної реляційної конфігурації.

По-друге, концептуалізація солідаризму як реляційного феномену мережевої соціальності, що постає «ефектом конфігурації мережевих взаємодій гетерогенних актантів», є теоретично обґрунтованим і нетривіальним внеском у соціологічну теорію. Застосування принципу узагальненої симетрії (за Б. Латуром) для аналізу цифрових платформ як актантів соціальної дії, а не лише як засобів комунікації є методологічно виправданим і розширює аналітичний горизонт вітчизняної соціології.

По-третє, дисертація пропонує диференціацію рівнів агентності у волонтерських практиках (від реактивної участі до проактивного ініціювання та створення спільнот), яка є аналітично корисною і достатньо верифікованою якісними даними.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження. Теоретичні положення й емпіричні напрацювання дисертаційної роботи суттєво розширюють соціологічне розуміння трансформації форм солідарності в умовах цифрової соціальності та пролонгованої російсько-української війни. Запропонована аналітична модель може бути застосована для вивчення механізмів соціальної мобілізації та відтворення горизонтальних зв'язків і в інших суспільствах, що переживають кризові трансформації.

Практичне значення результатів є очевидним і реалізується у кількох вимірах. В освітньому процесі матеріали та концептуальні положення дисертації можуть бути використані при підготовці навчальних дисциплін «Соціологія суспільних рухів і низового активізму», «Соціологія цифрового

суспільства». У практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування результати дослідження придатні для розробки програм підтримки громадянської активності, волонтерства та розвитку горизонтальних ініціатив у громадах. У сфері стратегічних комунікацій висновки дисертації можуть слугувати підґрунтям для формування наративів солідарності та посилення мобілізаційного потенціалу публічної комунікації в умовах соціальних криз.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях. Основні результати та висновки дисертаційного дослідження відображено у 4 наукових публікаціях (фахових виданнях України) та у тезах доповідей на всеукраїнських наукових конференціях («Придніпровські соціологічні читання», 2023, 2024, 2025 рр.). Статті охоплюють ключові тематичні вектори дисертації: феномен солідаризму в сучасній українській науці, концепт солідаризму в дискурсі цифрової соціальності, перформативні та символічні форми мережевої солідаризації, зміни в системі цінностей ВПО. Аналіз публікацій засвідчує їх змістовну відповідність положенням дисертації.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. У дисертації та наукових публікаціях Балійчука Владислава Анатолійовича порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційну роботу виконано здобувачем самостійно; усі сформульовані положення і висновки обґрунтовано на підставі власних досліджень із належним посиланням на використані джерела.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи рецензоване дисертаційну роботу, необхідно зробити певні зауваження, що можуть бути враховані в подальшій науковій роботі автора.

1. *Понятійна перевантаженість.* У тексті одночасно функціонують категорії «солідаризм», «солідарність», «мережева солідарність», «гібридні

спільноти», «гетерогенна агентність», «перформативні практики» тощо. Частина з них використовується як взаємодоповнювана, частина як аналітично самостійна, але без достатньо чітких меж між ними. Для дисертації надзвичайно важливо не лише продукувати теоретично насичену мову, а й забезпечити її аналітичну верифікацію на рівні емпіричного аналізу.

2. *Друге зауваження стосується самого поняття «солідаризм».* Автор прагне реконцептуалізувати його як соціологічну категорію, однак у тексті ще відчутна напруга між двома різними значеннями цього терміна: з одного боку, солідаризм як історична соціально-політична доктрина, з іншого – як узагальнений аналітичний конструкт, який застосовується для опису широкого спектра практик солідаризації. Цей перехід не завжди достатньо обґрунтований. Залишається відкритим питання: чи справді доцільно використовувати саме термін «солідаризм» як центральну категорію, якщо значна частина аргументації фактично стосується «солідарності», «соціальної згуртованості» та «горизонтальної взаємодії»?

3. *Поняття «проактивність» потребує більш чіткої операціоналізації.* Залишається нез'ясованим питання про критерії його емпіричної фіксації: за якими саме індикаторами проактивна поведінка ідентифікується в реальних практиках солідаризації та відмежовується від суміжних форм участі. Опитувальний інструментарій не демонструє чіткого зв'язку між теоретичною дефініцією та вимірювальними емпіричними індикаторами. Відтак теза про «проактивність як найвищий рівень соціальної агентності» звучить переконливо на концептуальному рівні, але потребує чіткішої верифікації на емпіричному рівні.

4. *У роботі простежується певна суспільно-нормативна асиметрія.* В дисертаційному дослідженні основна увага сконцентована на розумінні солідаризму як ресурсу консолідації, зміцнення горизонтальних зв'язків, інфраструктури довіри, мобілізаційного потенціалу тощо. Усе це цілком зрозуміло в контексті запропонованої теми, однак соціологічний текст має не

лише констатувати соціальну цінність солідарності, а й бачити її амбівалентність. Тобто форми солідаризму можуть включати і проблематику виключення, нерівномірність доступу до волонтерської участі, виснаження волонтерських мереж, символічний тиск, моральну ієрархізацію «правильних» форм участі, залежність горизонтальних практик від вертикальних інституційних ресурсів. Цей критичний вимір у роботі поки що представлений недостатньо. Можливо це перспективна проблематика для подальших теоретичних розробок та емпіричних вимірів.

Висловлені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження.

Висновки про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційне дослідження є актуальною, самостійною і теоретично амбітною науковою роботою, присвяченою важливій для сучасної соціології проблемі. Безсумнівною перевагою роботи є смілива спроба автора концептуалізувати солідаризм в умовах війни та цифрової соціальності як гібридної форми взаємодії. Автор мислить не емпірично-фрагментарно, а на рівні широкої соціологічної оптики, намагаючись поєднати макро-, мезо- і мікрорівні аналізу. Особливо цінним є прагнення побачити у волонтерстві, цифровій координації та символічних практиках не лише епізодичні реакції на кризове становище, а нові, стійкі форми соціальної взаємодії та громадянської агентності.

Заслуговує на увагу і теоретична сміливість дисертанта у зверненні до міждисциплінарного інструментарію: поєднання класичних соціологічних концепцій солідарності з акторно-мережевою теорією, концепціями перформативності та цифрової соціальності свідчить про широкий теоретичну ерудицію автора і його готовність до нестандартних аналітичних рішень. Робота демонструє здатність здобувача працювати на межі усталених дисциплінарних парадигм, що є важливою ознакою зрілого дослідницького мислення.

Окремо слід відзначити, що дисертація написана академічно вивіреною мовою, вирізняється внутрішньою логічною послідовністю викладу та свідчить про глибоке занурення автора в досліджувану проблематику.

Дисертація Балійчука Владислава Анатолійовича на тему «Феномен солідаризму: проактивні стратегії і практики в контексті українського суспільства», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 - Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 054 - Соціологія, є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, що в цілому відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 – Соціологія.

Рецензент:

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри політології, соціології та
публічного управління Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

Олеся ГУДЗЕНКО

Вгешин

сиреба

Г. Коракен